

כפר דרום ת"ו - שבי דרום

כניסת שבת:

תל אביב 16:14

ירושלים 16:00

באר שבע 16:19

פרשת השבוע
בראי הארץ ומצוותיה
מבית מכון התורה והארץ

פרשת וארץ

פרשת מקץ

כתב: יואל יעקבי

כ"ח כסלו תשע"ו | גיליון 43

ויאמר אליהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו, קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה,

מעט צרי ומעט דבש נכאת ולוט בוטנים ושקדים

(בראשית מג יא)

פרשת מקץ : מנחה בעלת משמעות

זמרת הארץ אותה שולח יעקב לשליט מצרים מביעה הרבה יותר מאשר ניסיון פיוס. היא מהווה אמירה תקיפה על גדולת בשורתה של ארץ כנען מול זו של ארץ מצרים. היותה של ארץ ישראל זבת חלב ודבש בא לידי ביטוי במרכזי הנדל"ן הנוכחיים, בבקעת אונו ובבני ברק. זו הזדמנות טובה ללמוד על העיר המקראית-פלישתית-משנאית-ערבית-חרדית השוכנת בלב גוש דן

את השליט התקיף. יתכן ויעקב רצה לרמוז משהו לשליט המצרי. יעקב ראה כאן מאבק בין תרבותה של ארץ כנען לזו של מצרים. החיים בארץ כנען הרבה פחות יציבים. בצורת היא דבר שכיח, כמתבקש מהמציאות האקלימית בארץ כנען, המתאפיינת בכך ש"למטר השמים תשתה מים", כלומר מערכות מזג אוויר המורידות גשמים שאינן מקפידות תמיד להגיע לדרום מזרח אגן הים התיכון, שם שוכנת ארץ כנען. המציאות האקלימית של מצרים הדרומית היא, כמובן, גרועה יותר מבחינת ירידת גשמים, אבל המשק שם מסתמך על משהו הרבה יותר יציב – הנילוס. מימיו של אחד הנהרות הגדולים בעולם, המהווה את עורק החיים של מצרים, מאפשרים יציבות גבוהה מאוד באספקת המזון לאוכלוסייה המצרית, וכפי שאנו רואים בפרשתנו – גם לכל ארצות האזור. אמנם גם שם יכולה להיווצר מציאות של רעב, בעיקר בגלל הצפות כשהנילוס עולה על גדותיו ומציף את השדות, אך כשה קורה לאחר היערכות מתאימה, כפי שאנו רואים במקרה שלנו, בו פרעה (בתיווכו של יוסף) הזהיר על כך מראש, שנות השפע יכולות לחפות על שנות הרעב. ובעיקר נראה כי במצרים הרעב נדיר יותר, כמו שאנו רואים שמצרים היוותה אפשרות טובה למקרה של רעב בכנען. המציאות בכנען אולי פחות יציבה כלכלית, אבל מאפשרת, ובעצם מחייבת קשר ישיר עם ה', משהו שבמצרים עלולים לראות כמותרות בלבד. נראה שיעקב הבין שהשליט המצרי רוצה לרמוז לו על עליונותה של מצרים על כנען. החיים במצרים יציבים יותר, ומאפשרים קיום אוכלוסייה גדולה לאורך זמן, בניגוד למציאות הלא יציבה של כנען. כך פירש יעקב את החזר הכסף בתוך שקי התבואה, כאילו רצה השליט המצרי לומר: אין לי צורך בכסף, די לי אם תודו שהמציאות המצרית טובה מזו הרעועה של כנען, ושאתם, משפחת יעקב (שהייתה ודאי מפורסמת באזור, עוד מימי אברהם שהיה 'נשיא אלוקים') נושאת התרבות הרואה במציאות האקלימית של כנען משהו של לכתחילה, תודו שנכשלתם בבשורתכם. זה אולי הרקע לחשד שבני יעקב מרגלים. למרות שהם אינם מייצגים ישות מדינית, הם כן מייצגים תרבות שלה מאבק מר עם התרבות המצרית. כתשובה לשליט המצרי שולח יעקב מזמרת הארץ, גידולים שהארץ משתבחת בהם. יעקב רוצה

אתר פארק חירייה

שבח הארץ לפני הגלות

המנחה הנשלחת בידי בני יעקב בעצת אביהם נותנת להם צידה רוחנית לדרך, אמנם לא לשימוש עצמי אלא בגדר של 'לראותם בלבד', של פירות ארץ ישראל בארץ הזרה אליה הם נשלחים. מבחינה מסוימת זהו גם השבח האחרון של ארץ ישראל שאנו נתקלים בו (מלבד רמזים בברכות יעקב לבניו) עד שיגיעו ישראל למצרים, ישתקעו בה, ישתעבדו ויתבשרו על כך שה' מעלה אותם מעוני מצרים כדי להעלותם "אל ארץ הכנעני והחיתי והאמורי והפריזי והיבוסים אל ארץ זבת ודבש" (שמות ג יז). על עצם משלוח המנחה יש לשאול כמה שאלות: מדוע ישנו דגש על כך שלפחות בכל הנוגע לצרי ולדבש נשלחת כמות מעטה. האם לא היה ראוי להתאמץ ולשלוח לדמות כל כך בכירה כמות מכובדת? בנוסף, כאשר בניגוד לפירוט הגדול יחסית של משלוח המנחה, הרי שבקבלת המנחה על ידי יוסף לא מוזכר משהו מיוחד, לא לטובה ולא לרעה. זאת בניגוד בולט, למשל, למנחה אחרת בה נתקלנו לפני פרשות אחדות, שאותה שלח יעקב לעשיו. ניכר שיש משמעות הרבה יותר גדולה למשלוח המנחה על ידי יעקב מאשר לקבלתה על ידי יוסף.

זמרת ארץ כנען מול תבואת מצרים

נראה שבמשלוח המנחה היה יותר מאשר ניסיון מקובל לפייס

בעוד ששבח אחר, 'ארץ חמדה טובה ורחבה', לא רק שיש לומר אלא מי שלא אמר אותו לא יצא ידי חובתו. הוא מסביר, כנראה על סמך דברי הגמרא הללו, שהנביאים קראו כך לארץ כולה בכמה מקומות ועלינו להזכיר זאת כדי לחזק את התשובה לארץ. לעומת זאת, השבח של 'ארץ זבת חלב ודבש' נכון רק לגבי מקומות מסוימים בארץ ישראל ולא לארץ כולה, ואילו עלינו להשתוקק לכל חלקי ארצנו ולא רק לאותם מקומות מסוימים.

בני ברק – אבן איבירק – ח'יריה – בני ברק

בבני ברק של ימינו קשה למצוא עיזים ותאנים, אם כי המושבה שנוסדה בעלייה הרביעית שממנה והפכה לעיר התורה והחסידות המוכרת לנו, החלה כמושבה חקלאית. בני ברק מוזכרת כבר במקרא, כעיר בנחלת שבט דן. מכיוון ששבט דן לא הצליח כמעט להחזיק בנחלותיו, בפרט לא אלו ש'בגוש דן' דהיום, התגוררו בעיר באותה תקופה הפלישתים. בני ברק הקדומה, שההקשר היהודי שלה מתחיל בסוף ימי הבית השני, דווקא לא שכנה במיקום של העיר בעלת אותו שם. במילים אחרות נאמר ש' עקיבא לא התגורר כנראה ברחוב ר' עקיבא שבלב בני ברק, בניגוד לדמות מופת אחרת המזוהה עם העיר, החזון איש, שדווקא כן התגורר ברחוב שנקרא על שמו. מקובל לזהות את תל בני ברק בתחומי פארק אריאל שרון, השם המחודש והמכובס של אתר ח'יריה, בסמוך לצומת מסובים, הנקראת על שם החכמים שהיו מסובים בבני ברק באחד מלילות הסדר (כשיש הטוענים שהיה זה במסגרת ההכנות למרד בר כוכבא). אגב, המילה ח'יריה עצמה, שיכולה אולי להתפרש בהקשר שלילי בגלל המזבלה המפורסמת ששכנה במקום (עד שהפך לפארק פורח), הינה דווקא בעלת הקשר חיובי בערבית: משהו באזור 'טובה'. זה היה שמו של הכפר ששכן במקום עד תש"ח. האמת ששמו המקורי של הכפר היה אבן איבירק, אך העובדה שחלוצי בני ברק קנו אדמות מתושבי הכפר הזה והקימו עליו מושבה בעלת שם דומה, גרמה להם לאמץ שם חדש לכפרם.

בעקבות התקפה של בני הכפר על קיבוץ אפעל הסמוך ברחו או פונו תושבי הכפר על ידי כוחות ההגנה. אדמות הכפר נמסרו ליישובי הסביבה (על חלק מהאדמות הוקם לימים הספארי) ומרכז הכפר נקבר תחת מחלף מסובים. העיר בני ברק הוקמה בתרפ"ד (1924) על ידי קבוצת חסידים מוורשה בהנהגתו של ר' יצחק גרשטנקורן. בתרצ"ג הגיע למושבה החזון איש, אז דמות בלתי ידועה שעלתה מליטא, שעד מהרה הפך למנהיג עולם התורה המשתקם בארץ ישראל. החזון איש, יחד עם ישיבת פוניביל שהוקמה מחדש (לאחר שנחרבה בשואה) על ידי הרב יוסף שלום כהנמן, סייעו בעיצוב הצביון החרדי-תורני המאפיין את בני ברק כיום.

החזון איש ותלמידיו

לרמז בכך שלמרות שארץ כנען אינה מספיק יציבה מבחינת הקיום הבסיסי, הרי שניתן למצוא בה גידולים טובים, שהם מעבר לקיום הבסיסי. האמירה הזו, כמובן, איננה נכונה רק ביחס למישור הגשמי, אלא גם ובעיקר כלפי המישור הרוחני. במצרים האדם אולי מסוגל לשרוד, אבל האם זה כל מה שאליו יכול האדם להגיע – להיות בהמה הולכת על שנים?! האמת היא שקיום רוחני בסיסי אפשרי מחוץ לארץ ישראל, אבל להגיע למדרגות גבוהות באמת של קרבת אלוקים אפשר רק ב'ארץ הנבואה'. ברור שכשיושבי הארץ נמצאים ברמה רוחנית מתאימה, כל פרט לפי מה שמצופה ממנו, הרי שגם הקיום הגשמי הבסיסי מסופק להם ברווח, והרבה יותר מכך. זו הסיבה שיעקב הדגיש לשלוח דווקא מעט. זו חלק מהאמירה: אולי בארץ ישראל אין את השפע שיש במצרים, אבל מה שיש – הוא איכותי הרבה יותר, ובעל פוטנציאל גדול הרבה יותר, גשמית ורוחנית. זו גם הסיבה שמבחינת השליט המצרי, שאנו יודעים כבר בשלב זה מהי זהותו האמיתית, המנחה איננה משמעותית מאוד, שהרי הוא יודע ומכיר את הרעיונות הללו.

מעשים ולא רעיונות

אולם יתכן שיוסף "שיחק את המשחק" גם כאן. הוא רצה לגרום לאחיו להבין שכמו הארץ המיועדת להם, כך גם מהם מצופה יותר. נכון שבמציאות הרגילה בה לאחד האחים ניתנת עדיפות נוצרת מציאות אנושית מובנת של קנאה, אבל מהם מצפים להתרומם מעל המקום הזה, להתבונן בדברים ולהבין מדוע לקנאה אין באמת מקום, כי באמת "אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלוא נימה", וכדומה. הבאת המנחה פחות הרשימה את יוסף, שהרי יוסף יודע שאת הרעיון הזה האחים יודעים, השאלה היא האם הם הפנימו אותו. העדיפות שבעבר ניתנה ליוסף וכעת ניתנת לבנימין, גם על ידי יעקב, שממאן בתחילה לשולחו מצרימה, וגם על ידי יוסף טרם התגלותו. גם פרשת הגביע שנמצא באמתחת בנימין נועדה לבדוק האם הם יטילו אינסטינקטיבית את האשמה על בנימין (כפי שנוהגים בד"כ אנשים שלא הפנימו את האמת בתחום זה) או שידעו להתגבר על כך ויצדיקו עליהם את הדין מבלי להאשים גורם אחר. בכל המבחנים הללו האחים עומדים בכבוד, ומוכיחים בכך שהרעיון המובע במנחה אינו נשאר בעולם האידיאות אלא מיושם על ידיהם גם בעולם המעשה.

בני ברק של חלב ודבש

רמי בר יחזקאל נקלע לבני ברק. ראה את העיזים אוכלות תחת התאנים ונטף דבש מהתאנים וחלב מהעיזים ומתערבים האחד בשני. אמר: זוהי 'זבת חלב ודבש'. אמר ר' יעקב בן דוסתאי: המרחק מלוד לאונו הוא שלושה מילים. פעם אחת יצאתי לדרכי בעוד לילה והלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים (כתובות ק"א ע"ב תרגום)

לא הכל 'זבת חלב ודבש'

האזור המתואר במימרות אלו כמייצג את ארץ זבת חלב ודבש המתוארת בתורה נמצא למרבה ההפתעה במרכזי הנדל"ן של מדינת ישראל של ימינו. מסתבר שלשטחים אלו יש ערך לא רק למגדלי דירות אלא גם מבחינה חקלאית. בהמשך הגמרא מובאים דבריו של רבה בר בר חנה האומר כי ראה את האזור של ארץ זבת חלב ודבש של ארץ ישראל ואורכו 22 פרסאות על רוחב שש פרסאות. רש"י מסביר כי כוונתו לצירוף כל המקומות בארץ ישראל עליהם נכון לומר כי הם ארץ זבת חלב ודבש. מובן מכאן כי לא על כל ארץ ישראל נאמר כי היא ארץ זבת חלב ודבש. לאמירה זו ישנה השלכה מעשית. ר' דוד אבודרהם מסביר מדוע בין שבחי ארץ ישראל הנמנים בברכת המזון לא מוזכרת מעלתה של הארץ כארץ זבת חלב ודבש,